

Dzelteno un dārza stērstu dialektu pētījums

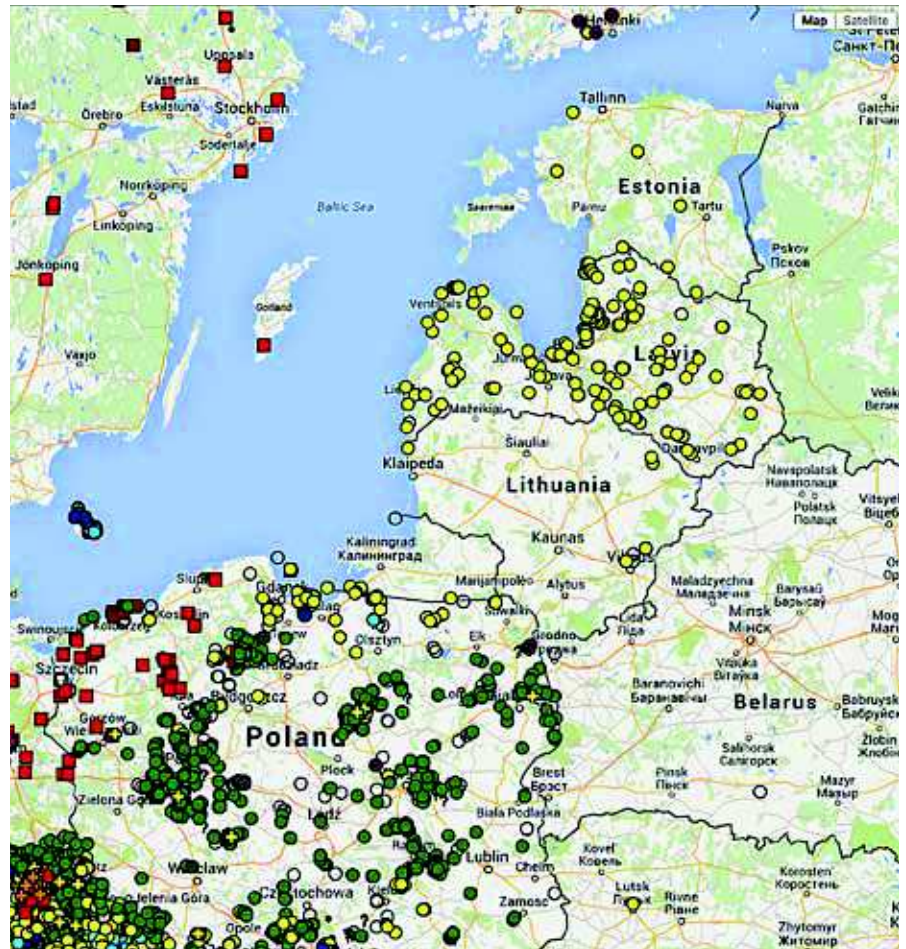

EDMUNDS
RAČINSKIS

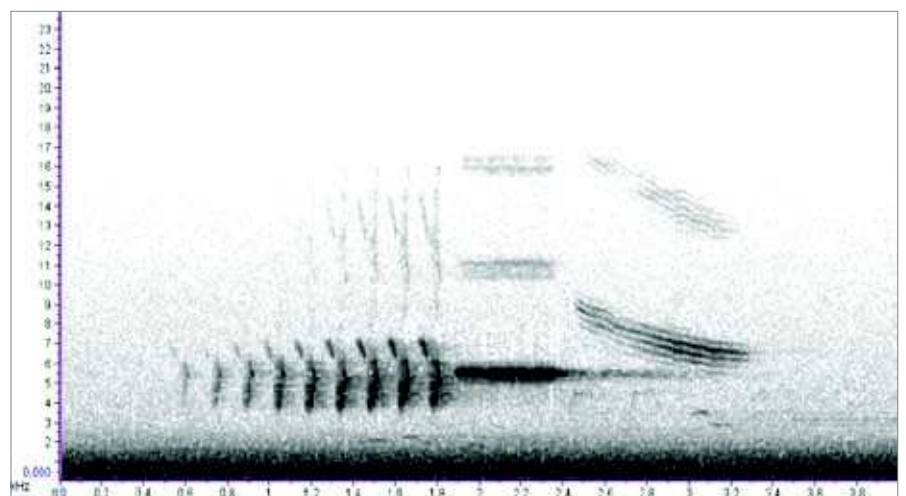
Pirms gada uzsākām dzelteno stērstu dziesmu dialektu pētījumu Latvijā¹. Dalībnieku atsaucība izrādījās ļoti augsta, un rezultāti – interesantāki, nekā varētu spriest pēc vienīgā pagaidām atrastā dialekta. Lai palielinātu jau pašlaik ļoti vērtīgās stērstu “folkloras” paraugkopas lielumu un ģeogrāfisko pārklājumu, turpināsim ierakstīt to dziesmas arī šogad. Pie reizes, pavērot durvis jaunam putnu skaņu pētījuma virzienam, papildus dzeltenajām stērstēm vasarā sāksim vākt arī dārza stērstu dziesmas. Vairāk par līdz šim sasniegto un par iecerēm 2015. gadam – šajā rakstā.

Līdz 2015. gada 31. martam manā rīcībā pa tiešo vai caur portālu Dabdati.lv ir nonākuši 40 autoru veikti dzelteno stērstu *Emberiza citrinella* dziesmu ieraksti no 215 vietām Latvijā. Pabeigtu un līdz dialektam nosakāmu dziesmu paraugi ievākti 177 vietās (1. attēls, dzeltenie aplīši). Visas pilnās līdz šim ierakstītās dziesmas pieder pie viena dialekta “BC”, kam ir krītoša stieptā zilbe izskaņā (2. attēls).

Šķietamā dzelteno stērstu dialektu vienveidība Latvijā vēl jāapstiprina ar lielāku dziesmu paraugu skaitu un pilnīgāku ģeogrāfisko pārklājumu. Joprojām nevar izslēgt iespēju atrast kādu citu dialektu kaut vai kā izņēmumu, īpaši zinot, ka Lietuvā ir sastopami putni arī ar “BE” jeb “poļu” dialekta dziesmām (ar

1. attēls. Fragments no starptautiskās dzelteno stērstu dialektu pārskata kartes internetā uz 28.04.2015.: <http://www.yellowhammers.net/recording/full>. Ar dzelteni “BC”, zaļu “BE” un gaiši zilu “XIB” dialekts.

2. attēls. Raksturīga dzeltenās stērstes “BC” dialekta dziesma sonogrammā. 12.05.2014., Mārupes novada Skultes apkārtnē, Dainas Leimanes ieraksts.

¹ Račinskis E. 2014. Uzsākam dzelteno stērstu dialektu pētījumu. *Putni dabā* 2014/2: 22–23.

Dzeltenā stērste *Emberiza citrinella*.

Foto: S. Bērziņa / selgasfoto.lv

kāpjošu izskaņu), bet Igaunijā papildus “BC” dziesmām ir atrastas Eiropā retāk un nevienmērīgāk izplatītā “XIB” dialekta dziesmas. Taču arī tas, ka Latvijas dzelteno stērstu populācija izrādās tik kultūri viendabīga, pats par sevi ir ļoti interesants atklājums. Jau tagad pēc plašās “BC” dialekta izplatības var spriest, ka tā var būt saistīta ar stērstu dispersijas (pārvietošanās) uzvedību. Iespējams, ka atšķirībā no Baltijas jūras A–ZA reģiona daļēji migrējošajiem “BC” dialekta putniem, pie kuriem pieder arī Latvijas stērstes, Polijā dominējošā “BE” dialekta dzeltenās stērstes ir izteikti nometnieciskas un neizplatās tālāk uz ziemeļiem par Lietuvas dienvidiem.

Tieši plašāks ģeogrāfiskais konteksts piešķir galveno jēgu dzelteno stērstu dialektu pētījumam Latvijā. Starptautiskajā pētījumā pērn ļoti aktīvi iesaistījās arī Polija. Ar laiku, uzkrājoties ziņām no Lietuvas, noskaidrosies “BE” dialekta izplatības

ziemeļu robeža. Latvijas panākumu mudināti, sākot ar šā gada pavasara dialektu pētījumā sāks piedalīties arī Igaunijas putnu vērotāji. Rezultāti noteikti būs interesanti, tāpēc uz kopējās darbības viļņa noteikti ir vērts turpināt šo labi iesākto pētījumu arī pie mums. Centīsimies ievākt dziesmu paraugus jaunās vietās, aizpildot tukšos laukumus kartē. Tādi joprojām ir ne tikai Pierīgā, bet arī plašos apvidos Kurzemē, Vidzemē un īpaši – Latgalē.

Liela daļa no stērstu dziesmu ierakstiem ir veikti ar viedtālruniem, fotokamerām (video režīmā) vai diktofoniem, un visi iesūtītie pabeigto dziesmu ieraksti bija izmantojami dialekta noteikšanai. Tātad skaņas ierakstīšana ir gana viegla un vienkārša, pat neizmantojot īpašas un dārgas ierīces. Dzeltenās stērstes ir bieži un plaši sastopamas un dzied visu vasaru (no marta līdz jūlijam), tāpēc iespējas ierakstīt to dziesmas ir pieejamas teju ikvienam. Dziesmu ierakstīšanu var viegli apvienot ar

jebkuriem lauka darbiem – ligzdojošo putnu atlantu, uzskaitēm un citiem braucieniem vai gājieniem dabā. Atliek vien ierakstīt vairākas dziesmas vienuviet un ievietot novērojumus ar mp3 failiem portālā Dabasdati.lv vai atsūtīt ierakstus man pa e-pastu. Svarīgākais – jāsaņem vismaz kāda pilna dziesma ar abām stieptajām zilbēm izskaņā, lai varētu noteikt dialektu.

Lai padarītu dzelteno stērstu dziesmu ierakstu vākšanu mazliet aizraujošāku un paplašinātu putnu balsu pētījumu apvārtni Latvijā, šogad sāksim ierakstīt arī dārza stērstu *Emberiza hortulana* dziesmas (atlido vēlu, parasti dzirdamas maijā un jūnijā). Lai gan tās Latvijā ir sastopamas ievērojami retāk un ir izplatītas nevienmērīgāk nekā dzeltenās stērstes, dārza stērstēm ir iespējama arī ievērojami atšķirīga dziesmu dialektu izplatība. Cik to ir Latvijā un kā tie sakrīt vai atšķiras no dārza stērstu dziesmām citviet Eiropā, to varam mēģināt kopīgiem spēkiem noskaidrot.

Dārza stērste *Emberiza hortulana*.

Foto: A. Mankus / ainars.net

Paldies visiem dzelteno stērstu dziesmu vācējiem, kas iesaistījušies dialektu pētījumā līdz 31.03.2015.:

Alvis Āboliņš, Margarita Baltā, Daiga Brakmane, Agnis Bušs, Agris Celmiņš, Pēteris Daknis, Andris Dekants, Dāvis Drazdovskis, Ints Folkmanis, Kaspars Funts, *Ardaan Gerritsen*, Andris Grīnbergs, Ieva Grīnerte, Jānis Jansons, Aina Karavaičuka, Pēteris Kirikovs, Andris Klepers, Indriķis Krams, Agris Krusts, Artūrs Kupjanskis, Sandis Laime, Zane Lāce, Rolands Lebus, Daina Leimane, Sintija Martinsone, Ruslans Matrozis, Uģis Piterāns, Mārtiņš Platacis, Ilze Priedniece, Jānis Priednieks, Sandris Rabkevičs, Ģirts Rozners, *Veljo Runnel*, Ginta Sirmane, Antra Stīpniece, Ieva Tihovska, Viesturs Vīgants, Māris Vītiņš, Normunds Zeidaks, Ģirts Zembergs.

Vēlu visiem veiksmi putnu skaņu iepazīšanā un baudīšanā!

Autora adrese:
edmunds@ldf.lv

Stērstu vārdā nosauktas ielas Kadagā, Kalngalē un Rīgā (attēlā).

Foto: E. Račinskis

Summary

Yellowhammer and Ortolan Bunting dialect survey /Edmunds Račinskis/

A study of Yellowhammer song dialects was started in Latvia in 2014 and will continue this summer, with additional collecting of Ortolan Bunting songs. So far, we have recorded complete Yellowhammer songs from 177 locations, and all of the samples belong to the "BC" dialect. This cultural monotony remains to be confirmed by a larger sample size and better spatial coverage. Nevertheless, it could be associated with Yellowhammer dispersal behaviour in the region. Most of the collected songs were recorded digitally using smart-phones, cameras or voice recorders, demonstrating that sound recording is easy and cheap enough for the general public. New recordings of complete Yellowhammer and Ortolan Bunting songs are welcome for uploading on the Dabasdati.lv portal or sent via e-mail to the author